

Zsidó és arab átok

Takács Róbert

2009. december 23. 06:30

Rossz szomszédság, török átok – vagy inkább arab és zsidó. Az európai antiszemitizmus meghaladhatatlan, a megoldás egy zsidó nemzetállam - pattant ki egy magyar születésű újságíró fejéből. A Deus ex machina és történelmi háttere az fn.hu-n.

El tudják képzelni, hogy úgy éljenek közvetlen környezetükben, hogy a szomszédjuk reggelente szenvtelen arccal dobja át a szemetet az önök kertjébe, majd kikéri magának a jószomszédi viselkedés illemtanát, mikor ön visszaszórja a hulladékzsákokat? Hogy szántszándékkal az ön garázkapuja elé parkol, sőt a felszólításra elkezd szép lassan lemosni, kitisztítani az autót, mire ön rokonságát segítségül hívva alaposan helybenhagyja? Hogy a nappal felépített autófeljárót a szomszéd éjjel csákánnyal verje szét?

A FILM ÉS A HÁTTERE

Az [Anno Filmklub](#) Elia Suleiman *Deus ex machina* című filmjét mutatta be Tolerancia Évadja keretében, majd Lugosi Győző történésszel folytatott beszélgetést az izraeli-palesztin ellentét gyökereiről és feloldhatóságának kérdéséről.

Hasonló esetek előfordulhatnak bárhol a világon, ám Elia Suleiman épp azt mutatja meg, hogy ezek az idegörlő kapcsolatok az arab-izraeli együttélés mindennapjainak a lényegét képezik. Csoda ezek után, hogy Izraelben a legrosszabbak a közúti baleseti statisztikák? És akkor még nem említettük az ellenőrzési pontok hisztérikus, megalázó katonai ellenőrzéseit az országon belüli határpontokon, vagy azt, hogy bármelyik este Molotov-koktél repülhet az ember kertjébe.

Persze ez a filmben ábrázolt irracionális, szürreális világ – a maga párbeszéd-képtelenségével, vég nélküli körkörösségbe ragadt életérzésével – egyrészt nem egyformán érvényes egész Izrael területére, a helyzet az ország északi részein ennél jóval kedvezőbb, másrészt az együttélés módját – ám csak kisebb körökben – több helyen megtalálták.

Államot mentek alapítani

A deus ex machina – azaz szó szerint „isten a gépből” – kifejezés olyan váratlan fordulatot, eredetileg isteni beavatkozást jelent, amely felold egy addig feloldhatatlannak látszó ellentmondást. Horatius az *Ars Poeticájában* arra figyelmeztetett, hogy a jó író nem folyamodik ilyen eszközökhöz a drámai konfliktus feloldásához. Ugyanakkor Lugosi Győző szerint a modern kori arab-izraeli ellentét, amelynek gyökereit egy évszázaddal ezelőtt kereshetjük, ma pontosan egy ilyen beavatkozásra szorul, sőt a helyzet tulajdonképpen ennél is rosszabb.

A 19. század második felének meghatározó politikai eszméáramlata a nacionalizmus volt, az olasz és a német egység megvalósítása a leglátványosabb példáiként szolgáltak annak, hogy a világgazdaság akkori rendszerében a nemzetállami szerveződés hatékonyan képes felváltani az addig általános dinasztikus elvet. Ez a folyamat feszítette szét az első világháború végén az Osztrák-Magyar Monarchia kereteit, illetve szakította le még 1913 tavaszán a Balkán jelentős részét az Oszmán Birodalomról. A mai Izrael – avagy a történelmi Palesztina – területe ekkor a nagyhatalmi politikában már csak Európa beteg embereként emlegetett birodalomhoz tartozott.

Itt – a vallási, társadalmi, politikai hagyományok eltérése okán – Európával ellentétben hiányoztak a nemzeti fejlődés alapvető feltételei. Az első világháború kitörésekor viszont már mintegy 90 ezer zsidó lakott a Szentföldön, ám közülük csak néhány ezren éltek ott – konfliktus és üldözésmentesen – hosszú évtizedek, évszázadok óta. 80 százalékuk olyan újonnan érkezett telepes volt, akik egy jól végiggondolt nemzetállam-alapítási tervet követve hagyták el Európát.

„Gyarmatosítás” pénzzel

A gondolat Theodor Herzl pesti születésű újságíró fejből pattant ki, aki Neue Freie Presse párizsi tudósítójaként közelről figyelhette a századvég értelmiségét felkavaró Dreyfus-per menetét. A Németországnak való kémkedéssel alaptalanul megvádolt zsidó származású tiszt botrányos ügyéből Herzl azt a következtetést vonta le, hogy az antiszemitizmus Európában meghaladhatatlan – legalábbis addig, amíg szerte Európában él a zsidóság. A kivezető utat – a korszellemnek megfelelően – egy zsidó nemzetállam megteremtésében látta, amelyhez az ókori zsidó állam területét találta alkalmasnak. Ahogy megfogalmazta: nép nélküli földet a föld nélküli népnek.

A modern értelemben vett nemzet ugyan nem élt nép azon a vidéken, de magukat – nem nemzetként – arabnak tekintő emberek igen. A cionista terjeszkedést az európai gyarmatosítóktól eltérően nem fegyverekkel, hanem vásárlással valósították meg, sőt – mutatott rá az előadó – az arab földbirtokosoknak a bevett ár többszörösét fizették. Az alapvető konfliktust az jelentette, hogy a betelepülők tudatos nemzetépítési stratégiája a zsidó munka elvére épült, azaz a földeken nem alkalmazták a helyi arab munkaerőt. Így azok úgy élték meg a cionista telepesek megjelenését mint gyarmatosítókat, akik egyszerre veszik el a munkájukat és a földjüket.

Az első világháború után az angol-francia alkuk nyomán – a mandátumi rendszer bevezetésével – a két európai hatalom megfosztotta az itt élőket az önálló államiság lehetőségétől, és mesterségesen kialakított határok mentén osztotta fel a Közel-Keletet. A britek – szintén nagyhatalmi racionalitások alapján – támogatásukról biztosították a cionista mozgalmat, és a Jordán folyótól a Földközi-tengerig fekvő háromnegyed Dunántúlnyi területen engedélyezték a „nemzeti otthon” létrehozását célzó telepítéseket. Palesztin szemmel ugyanakkor ez nem különbözött a más európai gyarmatosítók terjeszkedésétől, amiből az is következett, ez számukra ugyanolyan átmeneti helyzet, felszámolandó kolonizáció.

Izraellel szemben jött létre egy nemzet

A cionista célok Izrael állam 1948. májusi megalakításával teljesülni látszottak – ám az ENSZ határozatban szintén előírt palesztin állam nem alakult meg, sőt az Izrael ellen indított háború eredményeképp a palesztin lakosság 80 százaléka vesztette el otthonát. Az ezt követő évtizedekben – több háború után – sokban önmagát Izraellel szemben meghatározottan létrejött egy palesztin nemzet is. Az alaphelyzet azonban nem változott: két – eleinte még csak kialakulófélben lévő – nemzet fogalmazott meg önrendelkezési igényeket ugyanannak a gazdaságilag racionálisan megoszthatatlan területnek az egészére, miközben a másikhoz való viszonyulását a teljes elutasítás jellemezte.

Lugosi Győző szerint a kilencvenes évek közepén állt be egy rövid „áldott állapot” amikor remény nyílt a feloldhatatlan feloldására. Az oszlói megállapodások aláírása 1993-ban egy két évtizedes, nagyon lassú és ellentmondásos közeledés kivételes csúcspontját jelentette. Igaz, abban, hogy Izrael egyáltalán tárgyalóasztalhoz ült nagy szerepe volt az első intifádának, az 1987-ben kitört palesztin felkelésnek. A megállapodás nyomán 1994-ben létre is jött a Palesztin Nemzeti Hatóság, ám a további tárgyalások kudarcba fulladtak, amelyben döntő szerepe volt Ichak Rabin miniszterelnök 1995. novemberi meggyilkolásának, hiszen a baloldali politikus személyisége a közeledés záloga volt.

Elmúlt a pillanat

A Nobel-díjat 1994-ben Jasszer Arafattal és Simon Peresszel megosztva elnyerő Rabin elleni merényletet jellemző módon nem palesztin terroristák, hanem egy izraeli radikális szervezethez tartozó tag követte el. Lugosi Győző kiemelte, hogy 2000 óta a közel- és

középtávon nem várható rendezés: a második Camp David-i találkozó óta legfeljebb menetrend nélküli válságmenedzselésről beszélhetünk, a kilencvenes években létrejött intézmények megsemmisültek, és elillant a kivételes társadalomlélektani pillanat. Ráadásul mindkét fél egyszerre érdekelt a konfliktus fenntartásában is.

A két állam – tegyük hozzá, Palesztina nem rendelkezik az államiság minden szükséges kellékével – az ideiglenesség állandósítására rendezkedett be. A palesztin területeken lényegében nem folyik termelés, az állam nemzetközi járadékokból, támogatásokból tartja fenn magát. Am a gazdaságilag jóval fejlettebb Izrael is megszokta azt, hogy tervezzen az Egyesült Államok és a zsidó diaszpóra támogatásával, amelyre a rendkívüli helyzete teremt jogcímet. Kiemelt világpolitikai jelentőségüket szintén e szembenállásnak „köszönhetik”. Emellett mind az izraeli, mind a palesztin társadalom végletesen megosztott: a belső feszültségek robbanását éppen a közeli közös ellenségkép léte akadályozza meg – a két nép konfliktusa ezáltal az államuk legfőbb összetartóereje.

Nagyhatalmak játékszere

A nemzetközi környezet átalakulása sem a megegyezést segíti. Nem csupán – és nem elsősorban – a nagyhatalmi konfliktusokat takarja, hiszen a Közel-Kelet mint három nagy agrárcivilizáció metszéspontja az ókortól fogva kitüntetett geopolitikai jelentőséggel bírt, így története nem érthető meg a mindenkori nagyhatalmi játszmák nélkül. Ugyanakkor bár a Szovjetunió felbomlásával nem érkezett el a történelem vége, a világkapitalizmus a hetvenes évektől felerősödő folyamatai nyomán új, globális szakaszába lépett. A nemzetállamra ez a változás másképp fejti ki a hatását a centrumországokban és a periférián.

Az Európai Unió fejlődése azt mutatja, hogy a fejlettebb térségekben szupranacionális szerveződések vehetnek át nemzetállami funkciókat, és értelmezik át a hagyományos állami szuverenitást. A periférián viszont ilyenek híján a nemzetállami létezés kérdőjeleződik meg, és jönnek létre „ideiglenes” jellegű formációk, amelyre Nyugat-Szahara, Szomália, Irak, Afganisztán vagy Koszovó mellett Palesztina is példa.

Bár a jövővel kapcsolatban az előadó nem sok optimizmus táplált, alapvető fontosságúnak tekintette a palesztin területek gazdasági és kulturális fejlesztését. Egy gazdag, a vízkészletek felett rendelkező Izrael és egy szegény, túlnépesedett, alapvető ellátási gondokkal küzdő, alacsonyan képzett Palesztina között hosszú távon sincs esély a megegyezésre. A jólét kiterjesztése Izraelnek is érdeke volna, hiszen az rendszerint a konfliktusok rendezésére is pozitívan hat vissza.

Az [Anno Filmklub](#) a következő alkalommal 2010. január 6-án jelentkezik Damien O'Donnell Kelet az Kelet című vígjátékával. Vendégünk ez alkalommal Dobrovits Mihály történész lesz. A filmet és a beszélgetésen való részvétel jövőre is ingyenes.